

A S T E N S E A A

Basisgegevens voor een sociaal-economische
schets van het ruilverkavelingsgebied in
de Brabantse Peel

N o t a N o. 1 6 5

L₄
165
B

Afdeling Streekonderzoek
April 1962

INLEIDING

Eind 1961 verzocht de Cultuurtechnische Dienst aan het Landbouw-Economisch Instituut een sociaal-economische schets samen te stellen voor het ruilverkavelingsgebied Astense Aa in de gemeenten Asten en Deurne. De schets zou voornamelijk gebaseerd moeten zijn op de gegevens uit de Landbouwtelling 1961. De formulieren van deze telling, betrekking hebbend op de in het blok wonende geregistreerde grondgebruikers, werden ter beschikking gesteld, zodat de verwerking van deze gegevens tot de gebruikelijke tabellen en overzichten terstond ter hand kon worden genomen.

De technische voorbereiding van de ruilverkaveling bevond zich reeds in een vergevorderd stadium. Het ontwerprapport ex art. 34 van de Ruilverkavelingswet moest op korte termijn worden opgemaakt. In verband hiermee werd met de Cultuurtechnische Dienst nader overeengekomen, dat bij wijze van uitzondering voor dit gebied zou worden volstaan met de verwerking van de gegevens uit de Landbouwtelling tot tabellen en overzichten en dat geen volledige sociaal-economische schets zou worden opgemaakt. Aan deze nota is een lijst van de gemaakte tabellen toegevoegd; de tabellen zelf zijn niet vermenigvuldigd en zijn slechts op aanvraag verkrijgbaar.

Aangezien zowel voor de gemeente Asten als voor de gemeente Deurne rapporten over de sociaal-economische structuur gepubliceerd zijn, is besloten betreffende de belangrijkste aspecten van deze structuur enige gegevens uit deze rapporten te putten en aan deze nota toe te voegen (zie hoofdstuk I.)

Ter toelichting op de lijst van tabellen diene nog het volgende.

De tabellen 1 t/m 4 bevatten gegevens die betrekking hebben op de gehele gemeenten Asten en Deurne en zijn door het C.B.S. gepubliceerd. Deze tabellen behoren bij hoofdstuk I van deze nota.

De tabellen 5 t/m 23 en 25 t/m 32 zijn alle ontleend aan de Landbouwtellingformulieren van 1961. De gegevens in deze tabellen hebben betrekking op alle binnen het ruilverkavelingsblok gevestigde en geregistreerde grondgebruikers, alsmede op buiten het blok wonende grondgebruikers die ten minste 75% van hun cultuurgrond binnen de blokgrenzen hebben liggen. Op bijgaande kaart is met een dikke lijn de blok-grens aangegeven.

Het blok is verdeeld in zeven deelgebieden (met een dunne lijn op de kaart aangegeven), te weten:

Heusden,
Neerkant,
Snoerts,
Ommel-Voordeldonk,
Vlierden-Vreekwijk,
Liessel,
Astense Peel.

HOOFDSTUK I

ENIGE ASPECTEN VAN DE SOCIAAL-ECONOMISCHE STRUCTUUR

De in dit hoofdstuk vermelde gegevens zijn in hoofdzaak overgenomen uit twee rapporten van het E.T.I.-Noordbrabant, nl:

- a. Deurne in zijn ontwikkeling van agrarische naar verstedelijkte plattelandsgemeente (1960);
- b. rapport inzake de economisch-structurele toestand en haar ontwikkelings-tendenties in de gemeente Asten (1953).

Dit laatste rapport is reeds 8 jaar oud. Daarom zullen wij de beide gemeenten in dit hoofdstuk apart behandelen. Behalve uit de twee genoemde rapporten zijn ook gegevens geput uit de Volks- en beroepstelling 1947 en de Woningtelling 1956 van het C.B.S. De Volkstellingsuitkomsten van 1960 over de gemeenten Asten en Deurne zijn helaas nog niet beschikbaar.

§ 1. D e u r n e

Van de gemeente Deurne valt ongeveer de helft in het ruilverkavelingsblok. Maar de ontwikkeling in dit deel kan toch niet geheel los worden gezien van die in de gehele gemeente, vooral waar het de industriële werkgelegenheid e.d. betreft.

Het aantal inwoners is in de gemeente Deurne tussen 1880 en 1960 toegenomen van 5473 tot 19641. De ontwikkeling is in Deurne iets sneller gegaan dan gemiddeld in de provincie Noordbrabant. Deze snelle toeneming van de bevolking is vooral te danken geweest aan de hoge geboortecijfers, waardoor steeds een groot geboorte-overschot ontstond van tussen de 20 en 25 personen per 1000 inwoners per jaar. Het bijna steeds negatieve migratiesaldo heeft de toeneming wel afgezwakt maar was toch lager dan het geboorte-overschot. Na de Tweede Wereldoorlog blijft het vertrekoverschot hoog en is groter dan dat uit andere, vergelijkbare gemeenten in de provincie. Het merendeel van deze gemeenten heeft een sterker industrialisatieproces meegemaakt dan Deurne. Mogelijk vormt dit de voornaamste reden voor het grote vertrekoverschot.

Bezien wij thans de groei van de verschillende parochies, die in het blok liggen, dan blijkt dat vooral Vlierden sterk bij het gemiddelde is achtergebleven.

Tabel 1

BEVOLKING IN DE PAROCHIES

	Aantal inwoners		Groeipercentage sinds 1925/1926
	1925/1926	aug./sept. 1959	
Vlierden	795	1052	32
Liessel	1458	2689	84
Neerkant	862	1473	71
Gem. Deurne	10063	18931	88

Bron: E.T.I.-Noordbrabant 1960.

Liessel en Neerkant hebben hoewel iets bij het gemiddelde achterblijvend, toch een flinke groei meegemaakt. Hetzelfde beeld krijgt men, wanneer de groei van de woonkernen wordt bekeken: de dorpen Liessel en Neerkant zijn sterk uitgebreid in de naoorlogse jaren, Vlierden heeft een matiger groei vertoond. De parochies en de woonkernen in het blok zijn in groei achtergebleven bij de centrale dorpen van de gemeente.

De mannelijke beroepsbevolking is in de gemeente Deurne tussen 1930 en 1959 toegenomen van 3135 tot 4850, een vermeerdering met 55% dus. Het aantal werkenden in de landbouw is in dezelfde tijd, na een aanvankelijke stijging, met 20% gedaald. Uit de gegevens van de Volks- en beroepstelling 1947 en de Woningtelling 1956 blijkt, dat tussen deze twee tellingen het aantal agrariërs met bijna 30% is verminderd. Het aantal bedrijfs oofden is echter slechts met 8% afgenomen, de arbeiders daarentegen met 66% en de meewerkende zoons met 40%.

Tabel 2

ONTWIKKELING VAN DE MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING IN DEURNE

	Aantal			Procenten		
	1930	1947	1959	1930	1947	1959
Steenfabrieken enz.	94	50	127	3	1	3
Bouwnijverheid	268	532	813	8	12	17
Metaalnijverheid	111	325	616	4	8	13
Textielnijverheid	204	276	711	6	6	14
Mijnbouw, veenderijen	188	180	130	6	4	3
Voedings- en genotm. ind.	151	149	114	5	3	2
Overige nijverheid	120	212	199	4	5	4
Totaal nijverheid	1136	1724	2710	36	39	56
Landbouw	1675	1975	1316	54	45	27
Economische diensten	236	384	521	7	9	11
Sociale diensten	88	247	303	3	5	6
Beroep onbekend	-	48	-	-	1	-
Totale beroepsbevolking	3135	4378	4850	300	100	100

Bron: E.T.I.-Noordbrabant 1960.

Deurne is, wat de beroepsbevolking betreft een overwegend industriële gemeente. In 1959 werkte 56% van de mannen in de industrie en nog 27% in de landbouw. De meeste niet-agrariërs werken in de bedrijfstakken: bouwvakken, de metaal- en de textielindustrie.

De kerkdorpen in het blok hebben een meer agrarisch karakter dan die erbuiten. Vooral Vlierden en Neerkant zijn nog overwegend agrarische dorpen; hoewel ook hier grote groepen industrie-arbeiders wonen. Opmerkelijk is de grote aantrekkingskracht van de bouwvakken, vooral in de dorpen met een meer agrarisch karakter. Vele uit de landbouw

getreden boerenzoons en landarbeiders zijn waarschijnlijk in deze bedrijfstak terechtgekomen.

Tabel 3

MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING NAAR KERKDORP (1959)
IN DE GEMEENTE DEURNE

	Aantal				Procènten			
	Liessel	Neerkant	Vlierden	gem. Deurne	Liessel	Neerkant	Vlierden	gem. Deurne
Bouwnijverheid	186	93	23	813	25	24	8	17
Textielnijverheid	69	19	14	711	9	5	5	14
Metaalnijverheid	77	31	34	616	11	8	12	13
Overige nijverheid	80	37	16	570	11	10	6	12
Totaal nijverheid	412	180	87	2710	56	47	31	56
Landbouw	222	150	134	1316	31	38	47	27
Economische diensten	59	45	42	521	9	12	15	11
Sociale diensten	33	12	19	303	4	3	7	6
Totale beroepsbevolking	726	387	282	4850	100	100	100	100

Bron: E.T.I.-Noordbrabant 1960.

Lang niet alle arbeiders in industrie en bouwvakken kunnen in Deurne zelf werk vinden. Vooral in de naoorlogse jaren is het tekort aan werkgelegenheid in de eigen gemeente sterk vergroot. Dit betekent uiteraard dat het pendelen naar naburige industrieplaatsen vanuit Deurne is toegenomen. Uit een meer gedetailleerde beschouwing van het aantal arbeidsplaatsen in de Deurnese industrie blijkt, dat de "tekorten" vooral in de textiel- en metaalnijverheid optreden. De grootste expansie vertoonde de plaatselijke werkgelegenheid in de bouwnijverheid. Ook het aantal bouwvakarbeiders nam echter snel toe, zodat ook uit deze categorie arbeiders velen buiten de gemeente werkzaam zijn.

Tabel 4

MANNELIJKE BEROEPSPERSONEN EN ARBEIDSPLAATSEN IN DE NIJVERHEID IN DE GEMEENTE DEURNE

	1930	1947	1959
Beroepspersonen in de nijverheid	1136	1724	2889
Arbeidsplaatsen in de nijverheid	810	1297	1343
Verschil in % arbeidsplaatsen	40	33	115

Bron: E.T.I.-Noordbrabant 1960

Volgens de Woningtelling van het C.B.S. werkte in 1956 26% van de mannelijke beroepsbevolking buiten de gemeente.

Ruim 40% van de mannelijke beroepsbevolking en bijna 30% van de vrouwelijke in de gemeente Deurne kon volgens het E.T.I. in 1959 als pendelend beschouwd worden. Omdat Deurne zelf een uitgestrekte gemeente is zijn in deze cijfers ook de binnen de gemeente pendelenden meegeteld. Onder pendelaars verstaat het E.T.I. die mensen die tussen woon- en werkplaats minstens een half uur per fiets moeten afleggen.

Tabel 5

PERCENTAGE PENDELAARS VAN DE BEROEPSBEVOLKING IN DE GEMEENTE DEURNE (1959)

Bedrijfsklasse	Mannen	Vrouwen
Bouwnijverheid	55	-
Confectie-industrie	-	20
Metaal- en textielindustrie	71	72
Mijnbouw en veenderij	79	-
Overige nijverheid	37	46
Landbouw	2	-
Diensten	34	39
Totale beroepsbevolking	41	29

Bron: E.T.I.-Noordbrabant 1960.

Afgezien van de relatief kleine groep mijnwerkers is de pendel onder de metaal- en textielarbeiders dus het grootst. Het is niet verwonderlijk dat de pendel naar buiten de gemeente, voor het merendeel (66%) georiënteerd is op de grotere werkgelegenheidscentra in Zuid-oost-Brabant, te weten Helmond en Eindhoven.

Tabel 6

UITGAAND PENDELVERKEER IN PROCENTEN VAN DE MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING IN DE GEMEENTE DEURNE

(excl. het pendelen binnen de gemeente)

Werkgemeente	1947	1959
Helmond	42	46
Eindhoven	25	20
Asten, Someren, Bakel	6	7
Overige gemeenten	27	27
Totaalaantal pendelaars	558	1688

Bron: E.T.I.-Noordbrabant 1960.

Merkwaardig is, dat in de naoorlogse jaren de relatieve betekenis van Eindhoven als werkstad voor Deurnese arbeiders iets is afgenomen ten gunste van Helmond.

Uit tabel 7 blijkt, dat de uitgaande pendel van de meer perifeer gelegen kerkdorpen veel minder op de grote industrieplaatsen is gericht dan die van de Deurnese parochies. Hoewel niet zo verwonderlijk, wijst dit toch wel op een zekere invloed van "psychologische

Tabel 7

UITGAAND PENDELVERKEER IN PROCENTEN VAN DE MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING IN 1959

(incl. het pendelen binnen de gemeente)

Plaats waar men werkt	Woonplaats	
	Parochies van dorp Deurne en omgeving	Parochies Liessel, Neerkant en Helenaveen
Parochies van dorp Deurne e.o.	.	41
Parochies Liessel, Neerkant en Helenaveen	4	.
Helmond	49	17
Eindhoven	20	11
Asten, Someren en Bakel	6	4
Overige plaatsen	21	27
Totaalaantal pendelaars	1372	625

Bron: E.T.I.-Noordbrabant 1960.

afstanden" bij de keuze van de plaats waar men werkt. Verder wijst het E.T.I.-rapport erop, dat de pendelaars uit de verder afgelegen agrarische kerkdorpen waarschijnlijk lager gekwalificeerde arbeid in de industrie verrichten dan die uit de centrale kerkdorpen. Ook de belangstelling voor de bouwvakken is onder deze pendelaars groter dan die onder de Deurnese pendelaars.

Het E.T.I. heeft de indruk (cf. het E.T.I.-rapport blz. 139) dat deze verschillen tussen de centrale en de perifere parochies van de gemeente Deurne nauw samenhangen met de mate waarin deze gebieden zich op de industriële arbeid hebben voorbereid.

In een beschouwing over de toekomstige ontwikkeling van de beroepsbevolking komt het E.T.I. tot de conclusie dat gerekend moet worden op een aanzienlijk snellere groei van de industriële beroepsbevolking in de komende 15 jaar dan in de jaren na de oorlog. De industriële werkgelegenheid ter plaatse is in het algemeen na de oorlog weinig of niet toegenomen. Het is daarom van belang na te gaan of in de industriële vestigingsvoorwaarden binnen de gemeente veranderingen ten gunste zijn te verwachten of kunnen worden aangebracht.

Wat dit betreft constateert het E.T.I. dat op velerlei punten nog een actief beleid dient te worden gevoerd om de gewenste verbeteringen aan te brengen. De gemeentelijke overheid heeft op dit gebied uiteraard belangrijke mogelijkheden en bevoegdheden (te denken valt aan verbindingswegen, o.a. met de E-3 weg, industrieterreinen, openbare nutsvoorzieningen en het woonklimaat, d.w.z. de sociale en culturele voorzieningen). Het is dus in hoge mate afhankelijk van het realiseren van de gemeentelijke plannen en voorzieningen met betrekking tot de genoemde punten of men er in zal slagen de plaatselijke werkgelegenheid te vergroten doordat industriële bedrijven tot vestiging in Deurne worden bewogen.

Wanneer de plaatselijke werkgelegenheid niet kan worden vergroot, zal op een voortgaande toeneming van de pendel moeten worden gerekend; het E.T.I. wijst erop dat het niet uitgesloten moet worden geacht dat een deel van de pendelaars op den duur uit de gemeente zal vertrekken. Dit kan consequenties hebben voor de "leefbaarheid" van de kleinere kernen. Er zij hier volstaan met het signaleren van deze problematiek, daar een uitvoerige behandeling ervan buiten het kader van deze beschouwing zou vallen.

§ 2. A s t e n

Ook de gemeente Asten ligt slechts gedeeltelijk in het ruilverkavelingsgebied; het zuidelijke, dunbevolkte deel en de kern Asten liggen buiten de blokgrenzen. Niettemin is een schets van de bevolkingsontwikkeling van de gemeente van belang te achten voor het ruilverkavelingsgebied. Voor de diverse kerkdorpen van Asten zijn geen afzonderlijke gegevens beschikbaar. De groei van Asten is niet zo sterk geweest als die van Deurne, doch ook deze gemeente is dank zij hoge geboorte-overschotten gegroeid van 3380 inwoners in 1880 tot 9578 in 1960. Sedert 1925 heeft de gemeente voortdurend een vertrekoverschot te zien gegeven. In de voorafgaande periode van $\pm$ 15 jaar was er een vestigingsoverschot dat verband hield met de ontginningen die in die jaren op grote schaal plaatshadden. De mobiliteit (d.i. de som van vestigings- en vertrekcijfers) was overigens in Asten zeer laag (of. E.T.I.-rapport blz. 7). Dit wijst erop dat de Astense bevolking een vrij sterke gebondenheid aan de geboortestreek vertoont en geen aantrekkingskracht op van elders afkomstige mensen uitoefent. Vermeldenswaard is overigens wel de relatief niet onbelangrijke emigratie (vermoedelijk voornamelijk uit de kringen van de allochtone ontginningsboeren), vooral naar Australië en Nieuw Zeeland, in de jaren na de Tweede Wereldoorlog. Een analyse van het vertrek uit Asten naar het binnenland toonde aan dat $\frac{3}{4}$ van de vertrokkenen zijn bestemming vond in de grote werkgelegenheidscentra van Oost-Brabant en in de buurgemeente Deurne.

Wat betreft de beroepsbevolkingscijfers zien wij in Asten een soortgelijke ontwikkeling als in Deurne. Oorspronkelijk een overwegend agrarische gemeente, thans is nog slechts een derde van de mannelijke beroepsbevolking werkzaam in de landbouw. Asten heeft echter nog wel meer een agrarisch karakter dan Deurne. Ook in Asten vertoonden de metaal- en textielbedrijfsklassen de sterkste aanwas. In 1947 was nog maar 37% van de industriële beroepsbevolking in deze twee bedrijfsklassen werkzaam, in 1952 was dit tot 48% toegenomen. Ook de bouwnijverheid verschaft vele mannen uit Asten werkgelegenheid (25% van alle industriële en ambachtelijke beroepen in 1952).

In vroeger jaren werden in Asten veel thuiswevers aangetroffen. Toen de textielindustrie zich ontwikkelde ontstonden echter geen vestigingen in Asten. Wel werden enige metaalbewerkingsbedrijven opgericht die tot op heden de belangrijkste plaatselijke industriële bedrijvigheid vormen. Merkwaardig is dat in deze bedrijven ook relatief veel mensen van buiten de gemeente werken. 30-40% van de industriële arbeidsplaatsen in Asten was in 1952 door niet-inwoners bezet, overwegend uit de buurgemeente Someren.

Het aantal arbeidsplaatsen in de niet-agrarische sector is in de gemeente zelf niet voldoende om de gehele plaatselijke beroepsbevolking werk te verschaffen, waarbij er dan nog rekening mee moet worden gehouden dat het hiervoor genoemde aanbod van arbeidskrachten van buiten de gemeente hierbij komt. Ook Asten kent dus een groot aantal pendelaars. De meeste pendelaars zijn textielarbeiders in Helmond (cf. E.T.I.-rapport blz 41, cijfers van 1949).

Het moet als vaststaand worden aangenomen dat met name het verschijnsel van het pendelen sedert 1950 sterk is veranderd. Van de totale mannelijke beroepsbevolking werkte in 1956 volgens de Woningtelling van het C.B.S. 16% buiten de woongemeente. Helaas zijn echter vergelijkbare cijfers voor eerdere en latere tijdstippen niet voorhanden. Het is evenwel dienstig nog even te wijzen op het verschil met het overeenkomstige cijfer voor Deurne.

Relatief gezien is de plaatselijke industrie in Asten van groter belang als bron van werkgelegenheid voor de eigen bevolking dan die in Deurne.

Wat betreft de toekomstige ontwikkeling van de werkgelegenheid in Asten wijst het E.T.I.-rapport van 1953 op de wenselijkheid van een door de gemeenten Someren en Asten gezamenlijk te voeren beleid ter stimulering van de industrievestiging bij Sluis 11 aan de Zuidwillemsvaart. Voorts dient aan de bevordering van het vreemdelingenverkeer (thans recreatie genoemd) in Asten de nodige aandacht te worden geschonken, daar in Asten nog uitgestrekte terreinen van grote landschappelijke schoonheid en in een rustige omgeving gelegen, voorhanden zijn. Dit zelfde geldt overigens ook voor de gemeente Deurne. Het is opmerkelijk dat in het E.T.I.-rapport over Deurne dit aspect niet wat meer naar voren is gegaald.

LIJST VAN TER BESCHIKKING ZIJNDE TABELLEN

1. Bevolking van Asten en Deurne (1880-1960)
- 1a. Mannelijke agrarische beroepsbevolking in Asten en Deurne
- 1b. Ontwikkeling van de mannelijke beroepsbevolking in Asten
- 1c. Forenzenverkeer
2. Boerderijen en tuinderswoningen
3. Inkomens
4. De bedrijven $\geq$ 1 ha en de oppervlakte cultuurgrond (1910-1955)

5. Grondgebruikers naar beroepsgroep en bedrijfsgrootteklasse (deelgebied Heusden)
6. Grondgebruikers naar beroepsgroep en bedrijfsgrootteklasse (deelgebied Neerkant)
7. Idem (deelgebied Snoerts)
8. Idem (deelgebied Ommel-Voordeldonk)
9. Idem (deelgebied Vlierden-Vreekwijk)
10. Idem (deelgebied Liessel)
11. Idem (deelgebied Astense Peel)
12. Idem (deelgebied Asten-dorp)
13. Idem (gehele ruilverkavelingsgebied)
14. De nevenberoepen van de B- en de hoofdberoepen van de C-grondgebruikers
15. Verkavelingstoestand
16. Utiliteitsvoorzieningen
17. Kadastrale en gemeten maat
18. Grondgebruik
19. Bouwlandgebruik
20. Graslandgebruik
21. Tuinbouw
22. Rundveestapel
23. Melkkoeien
24. Melkcontrolegegevens
25. Fokzeugen
26. Mestvarkens
27. Kippen
28. Melkmachines naar het aantal melkkoeien per bedrijf
29. Paarden en trekkers
30. Arbeidskrachten
31. Arbeidsbehoefte
32. Leeftijd van de grondgebruikers

33. Vergelijking tussen het aantal bedrijven in 1953 en 1958
(voor 3 kerkdorpen in Deurne)
34. Bestemming van de cultuurgrond van de verdwenen bedrijven
< 10 ha
35. Oorzaken van het verdwijnen van bedrijven
36. Bedrijven (in 1953 en 1958 aanwezig) ingedeeld naar de ver-
anderingen in de bedrijfsoppervlakte
37. Wijze van nieuw-ontstaan van bedrijven
38. Gemiddelde grootte (ha) van de oppervlakteveranderingen
39. Gebruik van gemeentegrond
40. Genoten onderwijs van bedrijfshoofden
41. Boerenzoons van 15 jaar en ouder naar beroep
42. Genoten onderwijs van inwonende boerenzoons
43. Het pendelen door inwonende boerenzoons
44. Generatiedruk